

**AZ INTERNETHASZNÁLAT ÉS AZ INTERNETES ZAKLATÁS ALAKULÁSA
A TANULÁSBAN AKADÁLYOZOTT GYERMEKEK ÉLETÉBEN
– EGY KVALITATÍV PILOT VIZSGÁLAT TAPASZTALATAI**

Harmati Maja¹

József Attila Általános Iskola (Magyarország)

Galán Anita (PhD)²

Debreceni Egyetem (Magyarország)

Cite: Harmati Maja és Galán Anita (2025). Az internethasználat és az internetes zaklatás alakulása a tanulásban akadályozott gyermekek életében - egy kvalitatív pilot vizsgálat tapasztalatai. *Különleges Bánásmód Interdiszciplináris folyóirat [Special Treatment Interdisciplinary Journal]*. 11(1), 7-18. DOI: <https://doi.org/10.18458/KB.2025.1.7>

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License.

EP / EE: Ethics Permission / Etikai engedély: KB/2025/0001

Reviewers: *Public Reviewers / Nyilvános Lektorok:*

- Lektorok:**
1. Márton Sándor (PhD), Debreceni Egyetem (Magyarország)
 2. Rákó Erzsébet (PhD), Debreceni Egyetem (Magyarország)

Anonymous reviewers / Anonim lektorok:

3. Anonymous reviewer (PhD) / Anonim lektor (PhD)
4. Anonymous reviewer (PhD) / Anonim lektor (PhD)

Absztrakt

Az internet terjedésével annyak előnyei mellett a hátrányai is egyre nagyobb teret nyelnek. A tanulmányban a tanulásban akadályozott 14-18 éves diákok internethasználati szokásait vizsgáljuk kvalitatív módszerrel, az őket tanító pedagógusok és gyógypedagógusok (n=8) véleményének megkérdezésével. A pilot vizsgálatban feltárjuk, hogy az iskolai-, illetve internetes zaklatás hogyan és milyen mértékben jelenik meg a tanulók életében, kik azok, akiket gyakrabban érintettek az ilyen jellegű támadások. Kutatásunk eredményei alapján a pedagógusok véleménye szerint a tanulásban akadályozott gyermekek gyakrabban találkoznak az iskolában offline, mint online zaklatással, a verbális és fizikai abúzus a legelterjedtebb. A nem, a fogyatékoság mértéke/típusa, az egyes specifikus tulajdonságok, valamint a családi háttér meghatározó az áldozattá válás szempontjából. A pilot vizsgálatban megjelenő alacsony

¹ Harmati Maja. József Attila Általános Iskola. Email cím: harmatimaya@gmail.com

² Galán Anita (PhD). Debreceni Egyetem Gyermeknevelési és Gyógypedagógiai Kar Szociálpedagógia Tanszék. Email cím: galan.anita@ped.unideb.hu ORCID ID: 0009-0005-3678-1229

mintaszám miatt a kapott eredmények viszont csak figyelemfelhívó jellegűek, s a jelenség további kutatásának szükségességére hívják fel a figyelmet.

Kulcsszavak: internet, online zaklatás, tanulásban akadályozott diák, kvalitatív vizsgálat

Tudományterület: szociológia

Abstract

THE EVOLUTION OF INTERNET USE AND CYBERBULLYING IN THE LIVES OF CHILDREN WITH LEARNING DISABILITIES - BASED ON THE EXPERIENCES OF A QUALITATIVE PILOT STUDY

As the Internet spreads, its disadvantages are also becoming more and more widespread, alongside its advantages. In this study, we examine the Internet usage habits of 14-18 year-old students with learning disabilities using a qualitative method, by asking the opinions of the teachers and special education teachers (n=8) who teach them. In the pilot study, we explore how and to what extent school and online bullying appears in the lives of students, and who is more often affected by such attacks. Based on the results of our research, according to the teachers, children with learning disabilities encounter offline bullying more often at school than online, with verbal and physical abuse being the most common. Gender, type of disability, specific characteristics, and family background are determinants of victimization. However, due to the small sample size in the pilot study, the results obtained are only of an attention-grabbing nature, and draw attention to the necessity of further research into the phenomenon.

Keywords: Internet, cyberbullying, student with learning disabilities, qualitative method

Discipline: Sociology

Bevezetés

Az online tér fejlődésével számos új lehetőség és eszköz jelent meg, amivel megkönnyíthetjük a mindennapokat. Gyorsabban és könnyebben tudunk információkhoz jutni, online vásárolni, munkánkat végezhetjük és tanulhatunk a virtuális térben, ezen felül egy közösséghez tartozhatunk, ahol önmagunkat adhatjuk (Som, 2013; Galán, 2023). Az információs- és kommunikációs technológiai eszközök (továbbiakban: IKT-eszközök) használata és ismerete az oktatás minden színterén megjelenik. Mivel a gyermekek, így a tanulásban akadályozott gyermekek is kevésbé tudnak egy teljes tanórán keresztül egy frontális előadásra koncentrálni, az IKT-eszközök használata itt is egyre elterjedtebb (Lénárd, 2019). Az internethasználat mára teljesen beépült a hétköznapi életbe és szerves részét képezi a gyermekek mindennapjainak, amelyek számos

negatív és pozitív hatása is lehet az életükben. Utóbbihoz megemlíthető, hogy a tevékenységeket szimultán módon lehet végezni, viszont vannak olyan tényezők, melyek hátrányként jelenhetnek meg, mint például az addikció kialakulása vagy az online bántalmazás (Galán, 2014; Prievara és Pikó, 2015; Galán, Rákó és Szabó 2018). Jelen, pilot kutatás a tanulásban akadályozott, 14-18 éves diákok internethasználati szokásait vizsgálja az őket tanító pedagógusok és gyógypedagógusok (n=8) véleménye alapján, kvalitatív módszerrel. Emellett azt vizsgáljuk, hogy az internetes zaklatás hogyan és milyen mértékben jelenik meg a tanulók életében a pedagógusok véleménye szerint. Célunk feltárni, hogy tapasztalják-e a pedagógusok az online vagy offline zaklatást a mindennapokban, annak milyen formái a leggyakoribbak, valamint kik azok, akiket inkább érint, kik azok, akik bántalmazottá válnak.

Mivel a tanulásban akadályozott gyermekek hátrányból indulnak, a látható különbségek, a gyengébb szociális kompetencia, és az észlelés és kivitelezés-végrehajtás zavara (Papp és Faragóné, 2005) miatt, így legtöbb esetben őket éri a zaklatás (Balázs-Földi, 2022). A tanulók gyakran nincsenek tisztában az internet veszélyeivel, előnyeivel, hátrányaival és azzal, hogy hogyan kell helyesen használni a különböző platformokat (Galán, 2023).

Az internethasználat előnyei és hátrányai fogyatékossgal élők esetében

Az internethasználatnak számos előnye és hátránya fogalmazható meg a fogyatékossgal élők esetében, a következőkben először az előnyöket mutatjuk be, majd a hátrányokra térünk ki. Az előnyök közé sorolható, hogy a tanulásban akadályozott gyermekek számára kiutat jelenthet az online világ (Prievara és Pikó, 2015), egy olyan platformot, ahol érvényesülhetnek, nem éri őket abúzus és a hiányzó kapcsolatokat helyettesíteni tudják. A különféle alkalmazások segítségével független, autonóm életet élhetnek. Az előnyök közé tartozik az is, hogy nem válik láthatóvá akadályozottságuk, így elkerülhetik a diszkriminatív megjegyzéseket a társaik felől (Balázs-Földi, 2022). A fogyatékossgal élő gyermekeknek és családjaiknak segítséget biztosít az online tér, mivel kapcsolatba léphetnek olyan családokkal, akik hasonló helyzetben vannak, illetve tájékozódhatnak is a különböző platformok segítségével. A különféle technológiák támogatják a fogyatékossgal élők integrációját vagy a hátrányaik leküzdését (Pongrácz, 2020; Galán, 2023), amivel a társadalom cselekvő tagjaivá válhatnak. Az IKT-eszközök az egyéni fejlesztések vagy tanórák során segíthetik a tanulásban akadályozott gyermek rehabilitációját és rehabilitációját. Ezáltal egyéni képességeiknek megfelelő oktatásban vehetnek részt és az információs technológiákat alkalmazni tudják iskolán belül, illetve azon kívül is (Kállai, 2023).

A számos pozitívum mellett szót kell ejteni a negatív hatásokról, amelyek az internethasználatból

származhatnak. Szem előtt kell tartani az általános internetes biztonság fontosságát. Itt több hiányos-ságból is eredeztethető a probléma, mint például, nem értenek angolul a fogyatékossgal élő személyek, nem olvassák el a kisbetűs részeket vagy nem gondolnak bele, milyen veszélyes privát adatokat megadni bármilyen oldal használatához (Molnár, 2016). Számos egészségügyi problémának okozója lehet a folyamatos monitor előtt ülés, mint például a rossz testtartás kialakulása, a látásproblémák kialakulása és fejfájás. A túlzott internethasználat miatt létre jöhet a függőség is (Galán, 2014). A hátrányok közé sorolandó az elsődleges szocializációs színtér elhanyagolása az online időtöltés miatt (Dén-Nagy, Király és Paksi, 2011). Vannak olyan problémák, amelyek a szociális média alkalmazásához kapcsolódnak, ilyen például a cyberbullying (online zaklatás) jelensége, a szexuális kapcsolatok könnyebb kiépítése (partnerkereső oldalak és képek küldése másoknak) és a meggondolatlanul megosztott tartalmak következményei. Az elektronikus zaklatás jelentheti fenyegető üzenetek küldését, pletykák terjesztését vagy a megszegyenítő tartalmak közzétételét (Domonkos, 2014).

Zaklatás

2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről, 222. § (1.) bekezdése meghatározza, a zaklató az „aki abból a célból, hogy mást megfélemlítsen, vagy más magánéletébe, illetve mindennapi életvitelébe önkényesen beavatkozzon, őt rendszeresen vagy tartósan háborgatja, ha súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg”. Zaklatásról akkor beszélünk, ha az áldozat korlátozva érzi magát személyes szabadságában vagy nem érzi magát biztonságban. (I1) Ezt bullying-ként ismerhetjük, ahol a bántalmazó megfélemlíti és megalázza az áldozatot. Az iskolai zaklatásról akkor beszélhetünk, ha „a diákot elnyomás vagy zaklatás éri akkor, ha ismétlődően és hosszú időn keresztül megvalósuló agresszív, negatív cselekedetnek teszi ki egy vagy több másik

diák” (Olweus, 1999: 717). A bullying-nak három fő jellemzője van: a tudatos szándék, a hatalmi egyensúly hiánya és az áldozat ellen irányuló cselekedet ismétlődése és folyamatossága. A kortárs zaklatás nehezen megragadható és többféle módon is megjelenhet (Buda, 2008), így nehezen lehet fellépni ellene.

Az esetek többségében a piszkálásnak, bántalmazásnak és megfélemlítésnek nincs valódi oka, csupán a zaklató a céljainak eléréséhez használja fel az áldozatot. Leginkább olyan gyerekek lesznek az áldozatok, akik félénkek, visszahúzódók és nem tartoznak a népszerű egyének közé (Olweus, 1991). Ezzel szemben a zaklatók agresszívan viselkednek társaikkal, empátiájuk alacsonyabb, impulzívabbak és testileg erősebbek a többiekénél. Zaklató válhat abból az egyénből, aki az elsődleges szocializációs színtérben nem kapja meg a megfelelő odafigyelést, a szülők nem mutatnak pozitív mintát vagy ők maguk is áldozatok (Nagy, Körmendi és Pataky, 2012).

Az iskolai zaklatásnak három típusát különítjük el: a direkt, az indirekt és az elektronikus támadást. A direkt zaklatás akkor történik, amikor az áldozat személyére irányul a támadás. A fizikai és verbális támadás is ebbe a csoportba tartozik, a fizikai zaklatás „testi jellegű erőszakot jelent” (Buda, 2008: 13), a verbális támadás csúfolásként és fenyegetésként jelenik meg. Indirekt formának nevezzük, amikor az áldozat és a zaklató között nincsen semmilyen kapcsolat vagy kommunikáció, csupán pletyka és fenyegetések tárgyává válik a kiválasztott személy (Buda, 2008).

A bántalmazás témakörében végzett kutatást Figula (2004), aki összesen 505, 10-19 éves iskolást vizsgált Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében egy kérdőíves (Bullying kérdőív) felmérés segítségével. A kiértékelés során 132 fő áldozatot, 65 fő zaklatót, 134 fő zaklató áldozatot és 174 fő szemlélődőt identifikált. A lányok leginkább az áldozat és a szemlélő szerepében jelentek meg, a fiúk ezzel szemben a zaklató és a zaklató áldozat szerepében

érvényesültek. A mintában a verbális zaklatás volt a leginkább elterjedt bántalmazási mód, amely 16-18%-át érintette a gyerekeknek és az áldozatok 18-19%-ának okozott rettegést a fizikai bántalmazás.

Továbbiakban a fogyatékossgal élő személyek szemszögéből vizsgáljuk az iskolai zaklatást. Ezen személyek zaklatása a közösségi lét bármely színterén megvalósulhat, köztük az iskolában, szociális intézményekben, munkahelyen és közösségi tereken egyaránt. A zaklatások hátterében több okot is meg lehet említeni (Balázs-Földi, 2022), ide tartozik az alacsonyabb szintű szociális készségek, szűkebb kapcsolati háló, hatalmi különbségek az osztályon belül, fogyatékossg típusa és a felismerhető különbségek. Az Európai Unió Alapjogi Ügynöksége készített egy kutatást arról, hogy a fogyatékossgal élő fiatalokat milyen erőszak éri. Eredményeik azt mutatták, hogy háromszor-négyszer gyakoribb a fogyatékossgal élők, mint az ép társaik ellen elkövetett erőszak (Balázs-Földi, 2022). Ezek az adatok arra engednek következtetni, hogy az intézmények és a pedagógusok nem veszik észre ezeket a zaklatásokat, vagy ha észre is veszik, nem tesznek radikális lépéseket ellenük. Az iskolába lépés jelenti a legnagyobb veszélyt a fogyatékossgal élő gyermekek számára, mivel a többségi társaik a megfelelő nyelvi kódot tudják használni (I4), kommunikációjuk kifejlődött és tudják, hogyan kell elérni azt, hogy rájuk figyeljenek. Kialakulnak a baráti körök, ahol pletykálni, gúnyolódni lehet és nem félnek kiközösíteni a náluk gyengébb gyerekeket.

Online zaklatás

Az internetes zaklatást, erőszakot idegen szóval cyberbullying néven ismerhetjük. Pongó (2016: 247) szerint „cybermegfélemlítés keretébe tartozik minden olyan magatartási forma, amely során iskoláskorú fiatalok kortársaikat vagy az iskolai alkalmazottakat a virtuális térben elektronikus eszközökkel megfélemlíteni, megalázni, zaklatni, nevetségessé tenni szándékoznak”. A digitalizációnak

köszönhetően ez a zaklatási forma rohamosan terjed és a fejlődés miatt ez az arány csak emelkedni fog a közeljövőben egyaránt.

Mi is a bullying és a cyberbullying közti különbség? A bullyingtól azért különbözik a cyberbullying, mert a zaklató nem látja az áldozat érzelmi megnyilvánulásait és reakcióját, így nem vált ki együttérzést a zaklatóban, emiatt többször elkövetheti a bántalmazást (Domonkos, 2014). Emellett ez a zaklatás online térben történik, nem otthon vagy az intézményben, így nincsenek látható jelei és kevésbé veszik észre a pedagógusok és a szülők. Az internetes zaklatás során az áldozat nem ismeri a zaklatót, viszont az elkövető tisztában van azzal, hogy ki ellen intéz erőszakot.

Az online zaklatás leggyakoribb formái közé sorolhatjuk az ugratást, sértő üzenetek küldését üzenetben, a kirekesztést és a megalázást (Margitics, Figula, és Pauwlik, 2020a; 2020b). Willard (2007) ezeket a következőkkel egészítette ki: flaming (trágár nyelvezettel való online veszekedés), denigration (befeketítés, valakiről pletykák küldése), személyiséglopás (a zaklató egy másik ember profiljában jelenik meg), kibeszélés és a sexting (a zaklató saját maga által készített meztelen vagy félig meztelen képeket, vagy nyíltan szexuális tartalmú szöveget küld el online valakinek). A megfélemlítés megvalósulásához több elemnek meg kell nyilvánulnia, mint például elektronikus eszköz használatával kell elkövetni, virtuális térben kell megmutatkoznia, támadó jellegűnek kell lennie és ismétlődő tendenciát kell mutatnia (Pongó, 2016). A legveszélyesebb az internetes zaklatásban az, hogy az áldozat nem tud elmenekülni, mivel az online tér egy állandó közeg, ahol a zaklató tevékenykedhet. Az anonimitás egyfajta biztonságot nyújt a zaklató számára, mivel semmilyen következménnyel nem jár és el tud szabadulni a társadalmi szabályoktól (Margitics, Figula és Pauwlik, 2020a; 2020b). Ez a fajta névtelenség befolyásolhatja a gyermek személyiségfejlődését, felerősítheti a szorongását és a legrosszabb esetben az

öngyilkosság gondolata is felmerülhet (Erdélyi, 2021). Mindemellett megemlíthető a veszélyek között az is, hogy végtelen számban megosztható (Domonkos, 2014) és terjeszthető a zaklatásnak szánt tartalom. Az internet világában ismert egy kijelentés, miszerint ami egyszer felkerül, az ott is marad. Ebből kiindulva elengedhetetlen a jelek érzékelése és minél hamarabb fel kell lépni a probléma ellen és megszüntetni a kiváltó okot (Pongrácz, 2020).

Az online tér lehetőséget ad arra, hogy a negatív információk gyorsan terjedjenek és hosszú ideig fent is maradjanak, így biztosítva azt, hogy több emberhez is eljussanak (Margitics, Figula és Pauwlik, 2020b), akik egy kattintással meg is oszthatják azt. Ezzel a fenyegetések, megalázások és pletykák futótűzként terjedhetnek és senki sem tudja ezt megakadályozni. A következménye az, hogy a gyermekek önbecsülése csökken, személyiségfejlődésük visszamarad, kevésbé fog megbízni idegen emberekben és kerülni fogja a szocializáció bármilyen megnyilvánulását. A tanulásban akadályozott gyermekek életében még inkább oda kell figyelni a zaklatás bármilyen megnyilvánulására. Az ő esetükben hátrányt jelenthet az, hogy kevésbé fejlett készségekkel és képességekkel rendelkeznek, illetve a kulcskompetenciák elsajátítása nem minden esetben valósul meg. A zaklatás előfordulását indukálhatják a látható tényezők, azaz a fizikai, szociális és érzelmi különbségek. Ezen felül a fogyasztékos típusa (Balázs-Földi, 2022) és az osztályban meglévő hierarchia okozhat hátrányos megkülönböztetést és ezzel az áldozati szerepbe is belekényszerülhet a gyermek.

A kutatási eredmények azt mutatták (Margitics, Figula és Pauwlik, 2020b), hogy az általános iskolai tanulók 63,4%-a közreműködött az internetes zaklatás egy-egy formájában. Leggyakoribb forma az online térben való kirekesztés volt (33,2%), és általános iskolában több fiú (67%) volt már zaklató, mint lány (59,9). Névtelen telefonhívások, rosszindulatú pletykák terjesztése, sértő képek megosztása

és ellenséges üzenetek küldése leginkább a fiúkra jellemző zaklatási formák. Középiskolában ez a szám jelentősen megnövekedett, azaz 47,5%-a már találkozott ezekkel a zaklatási formákkal életében. Az ő esetükben is az online környezetben való ki-rekesztés a leggyakoribb és 68,7%-a részt vett már internetes zaklatásban. Az Áldozati Skála eredményei azt mutatták, hogy az általános iskolai tanulók 68,9%-a találkozott már bármilyen internetes zaklatási formával. Leginkább a telefonokon történő zaklatásokat tapasztaltak, illetve meglepő módon a fiúk 72,6%-a volt már áldozat, a lányoknál ez az arány 64,7%. Az általános iskolás fiúk körében leginkább a hamis honlap létrehozása, online meg-személyesítés és az online fiók feltörése a jellemző zaklatási forma, amit megtapasztaltak. A közép-iskolás diákok ugyanúgy a telefonon történő zakla-tással találkoztak a legtöbbször életükben (27,3%) és nemi eloszlás tekintetében nem volt szignifikáns eltérés az áldozati arányok között.

Vajon mi a helyzet a fogyatékossgal élő fiatalok körében? Kutatásunk során kvalitatív módszerekkel vizsgáljuk, hogy a pedagógusok véleménye szerint a tanulásban akadályozott tanulók hogyan, mire használnák az internetet, valamint azt is, hogy jelen van-e az életükben a zaklatás offline vagy online formája, illetve arra is kitérünk, hogy kik azok a gyermekek, akik nagyobb valószínűséggel vannak kitéve a zaklatásnak.

Módszertan

A kutatás célja annak feltárása, hogy milyen mértékben érintettek a tanulásban akadályozott, 14-18 éves gyermekek a zaklatás által a gyógypedagógusok megfigyelései, tapasztalatai alapján. Kutatásunk adatbázisát félig strukturált interjúk alkotják. Az interjúk a szegregált intézményekben, felső tagozatos osztályokban tanuló, tanulásban akadályozott gyerekeket tanító gyógypedagógusok bevonásával készültek (n=8) 2024 januárjában (1.táblázat).

1. táblázat. A válaszadók bemutatása. Forrás: Szerzők.

Ssz	nem	város	végzettség	szakmai tapasztalat	iskolatípus	osztály
1.	nő	Nyíregyháza	gyógypedagógus	1 év	EGYMI	6.
2.	nő	Budapest	szociális gondozó, gyógypedagógus	7 év	EGYMI	7.
3.	férfi	Budapest	gyógypedagógus	5 év	EGYMI	7.
4.	nő	Hajdúszoboszló	szociálpedagógus, gyógypedagógus	8 év	EGYMI	8.
5.	nő	Hajdúszoboszló	tanító, gyógypedagógus	35 év	EGYMI	6.
6.	nő	Hajdúszoboszló	gyógypedagógus	1 év	EGYMI	7.
7.	nő	Debrecen	gyógypedagógus	5 év	egyéb	7.
8.	nő	Debrecen	gyógypedagógus	1 év	EGYMI	7-8.

Öt alany esetében az interjúkat személyesen vettük fel Debrecenben és Hajdúszoboszlón, míg további három alannyal, akik az ország egyéb városai-ban élnek az interjúkat telefonos beszélgetés keretein belül valósítottuk meg. Az alanyokat szóban tájékoztattuk a kutatás részleteiről, mindannyian beleegyeztek az anonim részvételbe. Az interjúk körülbelül 60-80 percet vettek igénybe, amelyeket hangrögzítővel rögzítettünk, és amelyek során a gyógypedagógus bemutatkozásán túl az alábbi témaköröket érintettük: az internet a tanulásban akadályozott gyermekek életében, zaklatás előfordulása, online zaklatás jelenléte, valamint stigmatizáció. A tanulmány keretei nem teszik lehetővé mindegyik témakör részletes bemutatását, jelen tanulmányban a tanulásban akadályozott fiatalok internet-használatára, valamint az offline és online zaklatásra vonatkozó pedagógus vélemények elemzésére térünk ki. A nyolc személyből három pályakezdő gyógypedagógus, a többi alany már több éve elhelyezkedett a szakmában, de van olyan is köztük, aki már harminc éve gyógypedagógusként tevékenykedik.

Eredmények

A diákok internethasználatára vonatkozó pedagógus vélemények

Az interjúalanyok tapasztalatai szerint sok tanúnak van saját telefonja, de nem viszik be az iskolába, inkább otthon használják őket. „Behozzák a telefont, de egész nap a táskában kell lennie, ezt be is tartják. Szünetekben sem használják” (2. alany). „Inkább otthon használják. Az iskolában már mi felelünk értük és azért, hogy mit csinálnak szabadidejükben. Nem nagyon szeretjük, hogy hoznak be telefont. Próbáljuk minél jobban kivédeni, mert sérült gyerekek és nagy támadási felületet jelent számukra” (5. alany). Több intézményben a délutáni napközi keretein belül használják a telefonokat tanulásra, videók nézésére, de kizárólag fokozott felügyelet mellett. Tanórán tudják a

laptopot és az IKT táblát is tudatosan használni, de a saját telefonjukat nem rendeltetésszerűen kezelik. „Szerintem a mai világban nagyon egyszerűen megtanulják használni őket, egyedül abban kell segíteni őket, hogy ne essenek csalások, átverések áldozatául” (8. alany).

A megkérdezettek beszámoltak az internethasználat előnyeiről, amelyek pozitívan befolyásolják a diákok életét. A gyógypedagógusok úgy vélik, hogy a kapcsolattartás barátokkal és családtagokkal, gyors információszerzés, tananyagelsajátítás, illetve az írni-, olvasni tudás a pozitív oldalához tartozik. „Ha valaki az internetet használja, ahhoz tudnia kell írni, így előny, hogy tudjuk azt, hogy tud írni. Azon felül kapcsolattartásra használják még a barátokkal, párjukkal” (4. alany). „Nagyon jól lehet vele motiválni és differenciálni, sokat tudnak tájékozódni róla, videókat tudnak rajta nézni, angol szavakat is tudnak különböző videókon, játékokon keresztül tanulni” (6. alany). „A rövidtávú memóriájuk jobban meg van mozdítva, mert gyorsan meg tudják keresni interneten a szükséges dolgokat” (7. alany).

A hátrányok közé már lényegesen több tényezőt soroltak fel az alanyok, amelyek negatív hatással vannak a diákok mindennapjaira. Legnagyobb százalékuk a naivitást említette meg, ezeket a gyerekeket sokkal hamarabb át tudják verni és könnyebben esnek áldozatul. „Függőség, káros tartalmak, zaklatás, erős ingerkeltő hatása van, egész éjjel fennmaradnak a gyerekek, nem alszik eleget, mozgásszegény életmód” (3. alany). „Kétes vásárlások, az internetes zaklatás, idegen emberekkel chatelnek, mert barátkozni akarnak. Mivel nem alakul ki náluk értékítélet, így nem tudják felmérni, hogy mit csinálnak és mit beszélnek. Szexuális tartalmú képeket kapnak férfiaktól és vissza is küldenek. Találkoznak idegenekkel is, így ők kihasználják a helyzetet” (2. alany).

Sajnálatos módon megjelenik az is, hogy a szülő nem gyakorol kontrollt a gyerek felett, így hamarabb megtörténnek a súlyos problémák, amik

legtöbbször elkerülhetők lennének. Mivel otthon a gyerekek sok esetben nem tanulnak, így helyette a telefonnal foglalkoznak és könnyebben rá tudnak keresni olyan tartalmakra, amik nem az ő korosztályuknak megfelelőek. Ezért is lenne olyan fontos, hogy a szülő odafigyeljen, milyen alkalmasságokat használ a gyereke.

Iskolai (offline) zaklatással kapcsolatos pedagógusi vélemények

A következőkben az iskolai, tehát offline zaklatás előfordulását vizsgáltuk, azaz azt, hogy milyen mértékben terjedt el az intézményeken belül, milyen fajtáival találkoztak a pedagógusok a pályájuk során, illetve, hogy véleményük szerint a tanulók közül kik esnek legtöbbször áldozatul.

A megkérdezettek közül mindegyik alany tapasztalja az offline zaklatás megnyilvánulását a diákok körében, a leggyakoribb formái közé a verbális és a fizikai bántalmazást sorolták. „Verbálisan inkább a lányok bántják egymást, pletykálnak, kiközösítik egymást és rosszindulatúak egymással. A fizikai zaklatás a fiúkra jellemző, leginkább verekedés formájában valósul meg” (7. alany). „Igen tapasztalom, mindennapos a csúnya beszéd, egymásnak ugranak, nem tudják máshol levezetni a feszültséget, így egymáson vezetik le. Verbális és testi zaklatás is mindennapos” (4. alany).

Legtöbbször kik esnek áldozatul az offline zaklatásnak? Az áldozattá válás az alábbi jellemzők mentén a legvalószínűbb a gyógypedagógusok válaszai alapján: nem, fogyatékoság mértéke/típusa, specifikus tulajdonság, családi háttér.

A nemek tekintetében gyakrabban szenvednek el zaklatást a lányok, közülük is azok, akik gyengébbek, manipulálhatóbbak. A visszahúzódó gyerekek könnyebben kerülnek célkeresztbe, mivel csendesebbek (Olweus, 1991) és nem állnak ki önmagukért. „Akiket megbélyegeznek azok nem a kedves, visszahúzódó gyerekek” (4. alany).

A fogyatékoság szempontjából azok a fiatalok vannak kitéve leginkább a zaklatásnak, akik esetében a fogyatékoság súlyosabb, vagy látható(bb) jelei vannak. Utóbbiak közé tartoznak a mozgásukban akadályozott személyek. „Egymást sokat bántják, hogy ki milyen szinten fogyatékos” (8. alany). „Igen megnyilvánul, a testi sérülésnél. Az etnikai kisebbségek esetében nem jellemző, ha igen, akkor nem rosszindulatú” (4. alany).

A specifikus tulajdonságok közé a gyógypedagógusok olyan jellemzőket soroltak, amelyek miatt a személy kitűnik a többiek közül. Ilyen pl. a súlyos magatartászavar, az allergia, vagy a gyermek neve, amely gúnyolódás tárgyát képezheti.

A családi háttér tekintetében a leggyakrabban a gyermekvédelmi intézményben vagy nevelőszülőknél élő gyermekek tapasztalják meg az offline zaklatást. A gyermekotthonban élő gyerekek családtagjaikkal kevésbé tudják megbeszélni a problémáikat, társas támogatottságuk alacsony, ami nehezíti a stresszel való megküzdésüket (Rákó, 2014). „Azok akik gyengébbnek tűnhetnek társaik szemében, visszahúzódóak, egy jobb családi körülményből jönnek és nem olyan vagányak. Akik hátrányosabb családi körülményből jönnek, ők jobban szeretnek kikezdeni és verekedni másokkal. A gyermekotthonból jövő gyerekek válhatnak áldozatokká és bántalmazókká is” (1. alany).

A pedagógusok arról is beszámoltak az interjúk során, hogy hogyan veszik észre a zaklatást, milyen jelekkel találkoznak, és milyen módszerekkel kezelik a fellépő problémákat. Legtöbbször azt nyilatkozták, hogy az offline abúzus jeleit könnyedén észre tudják venni, mivel a gyerekek a szemük láttára bántják egymást. Ezen felül a fiatalok sírnak és panaszkodnak, illetve a konfliktus kitörte után azonnal szólnak a gyógypedagógusoknak, így a legtöbb esetben haladéktalanul fel tudnak lépni. Egy interjúalany (8. alany) nyilatkozta azt, hogy nem találkozott még jelekkel, ennek az lehet az oka, hogy pályakezdő gyógypedagógus és nincsen még

annyi tapasztalata. A megkérdezettek válaszai alapján a probléma kezelési módjának két csoportja rajzolódott ki. Döntő többségében beszélgetéssel és szakemberek bevonásával kezelik a zaklatásokat, de van egy olyan csoport is, ahol büntetik a gyerekeket. A kisebb városokban megfigyelhető, hogy inkább az utóbbi módszerhez nyúlnak és így próbálnak fellépni a további esetleges konfliktusok ellen.

Összegezve elmondható, hogy minden intézményben megtalálható az offline zaklatás valamilyen formája, legtöbbször a fizikai és az érzelmi, verbális bántalmazásban nyilvánul meg. A diákok gyakran bántják egymást és nem gondolnak az esetleges következményekre sem. A zaklatás okát több oldalról is meg lehet közelíteni, de a vizsgálat során leszűrt válaszok alapján, a fogyatékos típusa és a látható különbségek (Balázs-Földi, 2022) nagymértékben befolyásolják a bántalmazás meglétét. Bántalmazóvá legtöbbször azok a hátrányos helyzetű fiatalok válnak, akik esetében a családi körülmények nem megfelelőek, így jellemző lehet a szocializációs deficit (Buda, 2008; 2015; Berta és Dombi, 2017).

Online zaklatással kapcsolatos pedagógus vélemények

A megkérdezett gyógypedagógusok többsége azt nyilatkozta, hogy az iskolában az offline zaklatás a legelterjedtebb a tanulásban akadályozott fiatalok körében, mivel sokan nem használnak vagy nem visznek be telefont az intézménybe, ami által a verekedés, csúfolódás és verbális bántalmazás nagyobb teret kap. „Inkább az offline, mivel nem használnak annyi eszközt az iskolán belül” (6. alany). „Inkább az offline zaklatás, mivel iskolában nem használnak ilyen eszközöket és nincs lehetőségük rá. Az online zaklatást nem vesszük észre” (4. alany).

Az online zaklatás jeleit sok esetben rendkívül nehezen vesszük észre a pedagógusok, így az esetleges bántalmazások ellen nem tudnak olyan

hamar fellépni, mint az offline zaklatások esetében. „Nem tapasztaltam jeleit, mivel sok idő után mondják el. Sok mindennek kell megtörténnie ahhoz, hogy beszámoljanak a zaklatásról. Mivel nincsenek prevenciós előadások ezekről az online zaklatásokról, így a gyerek tabuként kezeli és nem tudja, hogyan kérjen segítséget” (1. alany). „A jeleket nem látjuk, de ha bizalmi kapcsolatban állunk a gyerekkel akkor elmondja nekünk. A szülő szokta leginkább észrevenni, ha valamilyen probléma van” (2. alany). Míg az offline bántalmazásnál úgy tűnt, hogy rögtön és azonnal mernek segítséget kérni, itt mindkét válaszadó a bizalmi kapcsolatot említi, tehát mélyebb bizalom szükséges a gyerekek részéről ahhoz, hogy erről beszélni merjenek. A megkérdezettek közül négyen, tehát a válaszadók fele nem találkozott még ilyen helyzettel, így nem tudtak semmilyen jelet felsorolni.

Kik válnak legtöbbször áldozatokká? Melyik típusú fogyatékossgal élő tanuló kerül célkeresztbe? Mivel az online zaklatás jeleit két interjúalany tapasztalta, így ezekre a kérdésekre csak ők tudtak érdemleges választ adni. „Inkább a lányok, mert megosztanak magukról olyan tartalmakat és képeket, amiket át se gondol, hogy milyen hatással lesz a jövőjére nézve. A tanulásban akadályozottak és a képességi korlátozottak kerülnek célkeresztbe a legtöbbször” (7. alany). „Azok, akiken látszódik, hogy valamilyen sérülése van, mozgássérültek és a tanulásban akadályozott tanulók a veszélyeztetettebbek, mert ők könnyebben befolyásolhatók” (6. alany).

Az interjúalanyok válaszai alapján két csoportját különböztethetjük meg az áldozatoknak: a lányokat, valamint a valamilyen testi fogyatékossgal élő tanulókat. A megkérdezettek arról is beszámoltak, hogy bárki bármikor áldozattá válhat, függetlenül a sérüléstől. A típusok közül leginkább a tanulásban akadályozott fiatalok kerülnek, akik könnyebben befolyásolhatók. „Nincsenek megfelelő megküzdési technikák és nem alakult ki az a reziliencia ami ahhoz kell, hogy ők ne váljanak áldozatokká.

Énvédő technikák nem formálódtak ki náluk, függetlenül, milyen problémája, fogyatékosága van egy-egy tanulónak” (7. alany).

Kíváncsiak voltunk arra is, hogy a gyógypedagógusok szerint miért válnak egyes tanulók áldozattá. Tudnak-e felsorolni befolyásoló tényezőket, amik által a gyerekek célkeresztbe kerülnek. A válaszaik alapján leginkább azok a veszélyeztetettek, akik olyan felületeket teremtenek, ahol támadhatják őket, mint például kihívó képeket tesznek fel magukról különböző applikációkon keresztül. Ezen felül a szülői kontroll is befolyásoló tényező lehet, mivel nem figyelnek oda, milyen oldalakat nyitnak meg a gyerekek és nem korlátozzák a telefonon eltöltött időt sem. „Látszik az írásukból, kommunikációjukból, hogy őket át lehet vágni, mivel ezek a képességek nem fejlődtek ki náluk” (4. alany). „Ha az áldozat nem képes elfogadni a fogyatékoságát, nincsen motiválása az életbe, nem mennek bizonyos dolgok neki, így inkább bele megy olyan dolgokba, amivel áldozattá válnak” (3. alany). „Inkább azok az áldozatok, akik perem szélén vannak és kevés a barátjuk. Nagyon vágnak a társas életre és a kortársaival nem tudnak kapcsolatot teremteni, ezért máshol keres, az interneten” (2. alany).

Konklúziók és összegzés

Az internetes eszközök használata már részét képezi a világunknak, kiváltképp ez a Y és Z generációra jellemző, akik már nem tudják elképzelni az életüket telefon, laptop nélkül (Tari, 2010, 2011; Galán, 2019). Az online térnek számos előnye és hátránya van, viszont az utóbbi esetében jóval több tényezőt lehet felsorolni, amit az interjúk során a pedagógusok is alátámasztottak. Egyik legsúlyosabb következménye a világháló fejlődésének az internetes zaklatás, a cyberbullying megjelenése és elterjedése (Galán, Szabó és Rákó, 2018). Ez minden olyan fiatal-, felnőtt- és idősebb korosztályt érint, akik aktívan használnak IKT-eszközöket. A zaklatás

számos módon megnyilvánulhat, mint például fenyegető üzenetek formájában, szexuális tartalmak terjesztésében (Domonkos, 2014) vagy akár olyan weboldalak esetén, ahol megpróbálják átverni az embert (Molnár, 2016). Kutatásunk során a fogyatékosággal élő tanulók offline és online zaklatását vizsgáltuk az őket tanító gyógypedagógusok (n=8) tapasztalatai alapján. Ehhez feltártuk azt is, hogy mi jellemző a fiatalok IKT-eszköz- és internethasználatára a szakemberek szemével.

Jelen, pilot kutatásunk konklúzióit jelentősen befolyásolja az alacsony mintaszám, mely a kutatás korlátjaként jelenik meg. Így a tanulmányban megfogalmazott következtetések, csak az adott csoportra érvényesíthetők, viszont a bemutatott tendencia arra sarkalló, hogy a témát érdemes részletesebben, nagyobb mintaszám bevonására kiterjesztve megvizsgálni. Az interjúk alapján elmondható, hogy a pedagógusok szerint a legtöbb gyereknek ugyan van telefonja, viszont az iskolába nem viszik be, a tanítás után használják otthoni keretek között. A gyógypedagógusok tapasztalatai alapján a legtöbb diák nem tudja, hogyan kell biztonságosan használni ezeket az eszközöket. A pedagógusok szerint a fiatalok nem tanulásra használják legfőképp az internetes eszközöket, hanem játékra, barátokkal kapcsolattartásra. Ebben nem különböznek az ép társaiktól, ők is főleg szórakozás céljából használják ezeket (Galán, 2019).

Az offline zaklatás valamilyen formáját a pedagógusok többsége tapasztalta a diákok körében. A válaszok szerint leginkább a verbális és fizikai bántalmazás a legelterjedtebb.

Az áldozatokkal kapcsolatos visszajelzések szerint leginkább alábbi jellemzők mentén jellemző az áldozattá válás: nem, fogyatékoság mértéke/típusa, specifikus tulajdonság, családi háttér. Tehát főleg a hátrányos helyzetű családokból vagy gyermekvédelmi szakellátásból érkező, súlyosabb fogyatékosággal élő, vagy látható specifikus tulajdonságokkal rendelkező, visszahúzódnak lányok lesznek az áldozatok. Figula (2004) kutatása szintén

alátámasztja a lányok felülreprezentáltságát az áldozatok között.

A pedagógusok véleménye szerint kevésbé jellemző az online, mint az offline zaklatás a vizsgált célcsoportra. A gyerekek nem visznek az iskolába telefonokat (megjegyzés: a kutatás a kötelező telefontilalom előtt készült), ezáltal az online bántalmazás lehetősége csökken, hiszen napközben nem fotózzák, videózzák egymást. A válaszok alapján az offline zaklatás különböző formái a jellemzőbbek, azaz a csúfolódás, verekedés és pletykálás.

Összefoglalóan elmondhatjuk, hogy a válaszadó pedagógusok véleménye szerint a tanulásban akadályozott fiatalok is ugyanúgy érintettek nem csak az internethasználat, hanem a zaklatás problémakörében, mint a tipikus fejlődési ütemű társaik. Az online tér folyamatos fejlődése nemcsak pozitív módon segíti a társadalom, és benne a fogyatékossgal élők mindennapjait, hanem súlyos problémákat is generálhat.

Irodalom

- Balázs-Földi E. (2022). Fogyatékossg és bullying az iskolában. In Gál K., Pásztor R. & Székedi L. (szerk.): *A társadalomtudományok harminc éve a Partiumban: A Partiumi Keresztény Egyetemen 2021-ben szervezett jubileumi konferencia kötete*. Partium Kiadó, Kolozsvár. 135-146.
- Berta R. & Dombi E. (2017). Az iskolai zaklatás körforgása: az iskolai zaklatás és az osztálylétkör kapcsolatának vizsgálata 12–14 évesek körében. *Magyar Pedagógia*, 117(3), 257–274. DOI <https://doi.org/10.17670/MPed.2017.3.257>
- Buda M. (2008). Az iskolai erőszak, az iskolai zaklatás. In Szávai I. (szerk.). *(V)álságos helyzetben*. Pont Kiadó Kft., Budapest. 11-25.
- Buda M. (2015). Az iskolai zaklatás. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen.
- Dén-Nagy I., Király G. és Paksi V. (2011). A család változásai és az info-kommunikációs technológiák. In Majoros P. (szerk.). *BGF Tudományos Évkönyv: Útkeresés és növekedés*. 11. Tudományos Konferencia, Budapesti Gazdasági Főiskola, Budapest. 467-479.
- Domonkos K. (2014). Cyberbullying: zaklatás elektronikus eszközök használatával. *Alkalmazott pszichológia*, 14(1), 59–70.
- Erdélyi Á. (2021). Az online térben bekövetkező zaklatások lehetséges okai, dinamikai jellegzetességei és megoldási lehetőségei. *Nemzetbiztonsági Szemle*, 9(3), 18-32.
DOI <https://doi.org/10.32561/nsz.2021.3.2>
- Figula E. (2004). Bántalmazók és bántalmazottak az iskolában. *Új Pedagógiai Szemle*, 54(7–8), 223-228.
- Galán A. (2014). Az internetfüggőség kialakulása és prevalenciája: A hazai és nemzetközi kutatási eredmények összefoglalása. *Metszetek*, 3(1), 316-327.
- Galán, A., Rákó, E. & Szabó, G. (2018): A virtuális világ veszélyei és a gyermekvédelem aktuális kérdései. *Különleges Bánásmód - Interdiszciplináris folyóirat*, 4(4), 61-72.
DOI <https://doi.org/10.18458/KB.2018.4.61>
- Galán A. (2019). *Digitális egyenlőtlenségek a debreceni fiatalok körében*. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen.
- Galán A. (2023). Elsődleges- és másodlagos digitális egyenlőtlenségek alakulása fogyatékossgal élő személyek körében. In Rákó E. (szerk.): *Esélyek és lehetőségek a fogyatékossgal élő emberek számára. Tanulmányok a segítség, az oktatás, fejlesztés témaköréből*. Debreceni Egyetem Gyermeknevelési és Gyógypedagógiai Kar, Debrecen. 41-62.
- Józsa K. és Fazekasné Fenyvesi M. (2007). Tanulásban akadályozott gyermekek tanulási motivációja. *Iskolakultúra Online*, 2007(1), 76-92.
- Kállai G. (2023). IKT-eszközök az oktatásban. In: Pásztor E. és Varga L. (szerk.). *Neveléstudományi kaleidoszkóp*. Soproni Egyetem Kiadó, Sopron, 75-83.

- Lénárd A. (2019). A digitális környezet következményei és lehetőségei kisgyermekkorban. *Iskolakultúra*, 29(4-5), 99-114. DOI <https://doi.org/10.14232/ISKKULT.2019.4-5.99>
- Margitics F., Figula E. és Pauwlik Zs. (2020a). Az iskolai erőszak tradicionális szerepmintáinak összefüggése a cyberbullying különböző formáival általános és középiskolában. *Magyar Pedagógia*, 120(4), 347-371. DOI <https://doi.org/10.17670/MPed.2020.4.347>
- Margitics F., Figula E. & Pauwlik Zs. (2020b). *Cyberbullying az iskolában: Internetes Zaklató és Internetes Áldozat Skála*. Kery Ervin, Budapest.
- Molnár B. (2016). Netgenerációs gyermekek, netgenerációs szülők: családi nevelés a digitális korban. In Vargáné Nagy A. (szerk.), *Családi nevelés*. Didakt Kft., Debrecen. 93-112.
- Nagy I., Körmendi A. és Pataky N. (2012). A zaklatás és az osztálylétkör kapcsolata. *Magyar Pedagógia*, 112(3), 129-148.
- Olweus, D. (1991). Bully/victim problems among school children: some basic facts and effects of a school based intervention program. In Rubin, K. H., Pepler, D. J. (eds.). *The development and treatment of childhood aggression*. Lawrence Erlbaum Associates, Hillsdale. 411-448.
- Olweus, D. (1999). Az iskolai zaklatás. *Educatio*, 8(4), 717-739.
- Papp G. & Faragóné Bircsák M. (2005). Módszertani intézményi útmutató a tanulásban akadályozott gyermekeket befogadó iskolák számára. URL: <https://mek.oszk.hu/11500/11504/11504.pdf> [Utolsó letöltés: 2024. 03. 21.]
- Pongó T. (2016). A követendő példa, avagy milyen a jó cyberbullying kézikönyv. *Pro Futuro*, 2, 247-255. DOI <https://doi.org/10.26521/Profuturo/2016/2/5340>
- Pongrácz I. (2020). Gyermekek, idősek, fogyatékossgal élők az információs társadalomban. *Miskolci Jogi Szemle*, 15(3.), 120-130.
- Prievara D. K. és Pikó B. (2015). Az interneten eltöltött idő és a problémás használat háttér-tényezőinek vizsgálata fiatalok körében. *Iskolakultúra*, 25(11), 90-102. DOI <https://doi.org/10.17543/ISKKULT.2015.11.90>
- Rákó E. (2014). *Gyermekevédelmi intézményekben elhelyezett gyermekek életkörülményei*. Belve-dere, Szeged.
- Som L. (2013). Az internet veszélyei és ajánlás ennek kezelésére, elsősorban a tizenéves általános iskolások vonatkozásában. *Módszertani Közlemények*, 2, 21-32.
- Tari A. (2010). *Y generáció*. Jaffa Kiadó, Budapest.
- Tari A. (2011). *Z generáció*. Tericum Kiadó, Budapest.
- Willard, N. (2007). Educator's guide to cyberbullying and cyberthreats: Responding to the challenge of online social aggression, threats, and distress. Research Press, Illinois.
- Internetes források:
I1. Zaklatás és bullying. URL <https://nane.hu/onlinceroszak/zaklatas-es-bullying/> [Utolsó letöltés: 2024.03.21.]
- Jogszabályok:
2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről, 222. § (1.) bekezdés a zaklató meghatározása